

CHAQNASH, YONG'IN VA IS GAZI: BIZ QAYERDA XATOGA YO'L QO'YMOQDAMIZ?

D. Amangeldiev

Qoraqalpog'iston Respublikasi FVB bo'linmasi boshlig'i mayor.

O. Olimboyev

bo'linma katta inpektori katta leytenant.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23393198>

Annotatsiya. Ushbu maqolada kuz-qish mavsumida aholi yashash joylari hamda ijtimoiy-iqtisodiy obyektlarda sodir bo'ladigan favqulodda vaziyatlar, xususan, gaz-havo aralashmasining chaqnashi, is gazidan zaharlanish hamda yong'inlarning kelib chiqish sabablari Qoraqalpog'iston Respublikasi iqlimiy va hududiy xususiyatlari misolida tahlil qilingan.

Maqolada inson omili bilan bog'liq tizimli xatolar ko'rib chiqilib, ularning oldini olishda raqamli texnologiyalar (gaz analizatorlari va detektorlar) hamda birlamchi yong'in o'chirish vositalaridan foydalanishning ilmiy-amaliy ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: is gazi, chaqnash, gaz analizatori, detektor, ognetushitel, mo'ri, yong'in xavfsizligi, inson omili.

Havo haroratining keskin pasayishi va Orolbo'yi hududiga xos bo'lgan kontinental qish iqlimining kirib kelishi kommunal-energetika tizimlari hamda aholi yashash xonadonlarida isitish moslamalariga bo'lgan yuklamani bir necha barobarga oshiradi. Statik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, aynan kuz-qish mavsumida gaz-havo aralashmasining chaqnashi, is gazidan zaharlanish hamda maishiy yong'inlar bilan bog'liq chaqiriqlar soni eg yuqori nuqtaga yetadi.

Texnik va ekspluatatsion jarayonlarni monitoring qilish jarayonida ayon bo'lmoqdaki, ofatlarning asosiy qismi texnologik nosozliklardan ko'ra, ko'proq subyektiv omillar — inson loqaydlilari va profilaktika qoidalariga rioya qilmaslik oqibatida yuzaga kelmoqda.

Mavsumiy favqulodda vaziyatlarning kelib chiqishiga sabab bo'layotgan asosiy tizimli xatolar va ularning muqobil yechimlari tahlil qilindi.

1. Isitish tizimlari va utilizatsiya tarmoqlarining ekspluatatsiyasidagi texnik nuqsonlar

Kuz-qish mavsumiga tayyorgarlik ko'rish bosqichida aholi va subyektlar tomonidan yo'l qo'yiladigan birlamchi xato — isitish tizimlarini diagnostika va profilaktika qilmaslikdir. Ko'plab xonadonlarda lokal isitish qozonlari (katiyollar) va ularning mahsulotlarini chiqarib yuboruvchi dudburonlar (mo'rilar) mavsum oldidan texnik ko'rikdan o'tkazilmaydi.

Dudburonlar ichida uzoq muddatli ekspluatatsiya natijasida to'planib qolgan qurum, mahsulot qoldiqlari yoki tashqi ta'sirlar (qush uyalari, cho'kindilar) havoning tabiiy sirkulyatsiyasini buzadi. Natijada yonish mahsuloti bo'lgan uglerod oksidi (is gazi) tashqariga chiqib ketish o'rniga, xona ichiga dimlanadi. Rang va hidga ega bo'lmagan ushbu toksik gaz gipoksiya va og'ir zaharlanish holatlarini keltirib chiqaradi. Shuning uchun, har yili sovuq kunlar boshlanishidan avval mo'rilarining tortish kuchi (ventilyatsiyasi) maxsus xizmatlar tomonidan tekshirilishi qat'iy majburiyat hisoblanadi.

2. Monitoring tizimlarining mavjud emasligi va innovatsion profilaktika

Aholi o'rtasida xavfsizlik madaniyatining yetarli darajada shakllanmaganligi sababli, ko'pchilik potentsial xavfni bevosita yuzaga kelguniga qadar vizual yoki organoleptik (sezgi

a'zolari) orqali aniqlashga harakat qiladi. Vaholanki, uglerod oksidini datchiklarsiz aniqlash imkonsizdir. Bu muammoning eng samarali muqobil va innovatsion yechimi — turar joy binolari va ko'p qavatli uylarda avtomatik gaz analizatorlari hamda is gazi detektorlarini (datchiklarini) integratsiya qilishdir. Mazkur qurilmalar muayyan yopiq muhitda zaharli yoki yonuvchi gaz konsentratsiyasi ruxsat etilgan me'yordan (PDK) oshishi bilan akustik va optik signal beradi.

Yanada takomillashtirilgan modellar esa mobil telefonigizga avtomatik xabar yuborsa boshqalari elektromagnit klapanlar (ventillar) orqali gaz tarmog'ini avtomatik ravishda bloklaydi.

Ushbu raqamli yechimlarning ommaviy joriy etilishi maishiy sektordagi fojialarni 90% gacha kamaytirish imkonini berishi ilmiy asoslangan.

3. Yong'inni dastlabki bosqichda jilovlash mexanizmlarining yetishmasligi

Turar joy xonadonlarida yong'in kelib chiqqan dastlabki 3–5 daqiqa (lokalizatsiya fazasi) eng muhim bosqich hisoblanadi. Agarda obyektida birlamchi yong'in o'chirish vositalari mavjud bo'lmasa, alanga soniyalar ichida kengayib, diffuziya bosqichiga o'tadi. Aholining yonayotgan obyektni suv yoki an'anaviy usullar bilan o'chirishga urinishi ko'pincha qimmatli vaqtning boy berilishiga va moddiy zararning geometrik progressiyada ortishiga olib keladi.

Shu sababli, har bir xonadon va ko'p qavatli uylarning umumiy yo'laklarida kukunli (OP) yoki karbonat angidridli (OU) olov o'chirgichlar (ognetushitellar) bo'lishi zarur. Dastlabki bosqichda ognetushiteldan foydalanish yong'inni yirik ofatga aylanishiga yo'l qo'ymasdan, joyida bartaraf etadi, moddiy zararni minimal darajaga tushiradi va inson hayotini saqlaydi

4. Iqtisodiy ob'ektlar va bozorlardagi tizimli xavflar

Mavsumiy yuklama faqatgina uy-joy fondiga emas, balki yirik savdo majmualari va bozorlar infratuzilmasiga ham ta'sir ko'rsatadi. Bozorlardagi savdo rastalarida sodir bo'ladigan yong'inlarning umumiy va eng ko'p takrorlanadigan sabablari quyidagilardan iborat:

- Elektr tarmoqlariga qonuniy me'yorlardan ortiqcha yuklama berish;
- Sifatsiz va sertifikatga ega bo'lmagan uzaytirgichlardan (udlinitel) hamda qo'lbola isitish qurilmalaridan foydalanish;
- Ish vaqti yakunlangandan so'ng maishiy va texnik elektr jihozlarini tarmoqdan uzmaslik;
- Yong'inga qarshi xavfsizlik yo'laklari va evakuatsiya yo'llarini tovar-moddiy boyliklar bilan to'sib qo'yish.

Tadbirkorlik subyektlarida ushbu omillarni bartaraf etish hamda ichki yong'inga qarshi suv ta'minoti (gidrantlar) tizimini doimiy shay holatda saqlash obyekt xavfsizligining bosh mezonini hisoblanadi.

Xulosa: Kuz-qish mavsumida aholi va hududlar xavfsizligini ta'minlash — texnik muvofiqlik, innovatsion yondashuv va shaxsiy mas'uliyatning uyg'unligini talab etadi. Katyol va mo'rilarni muntazam tozalash, xonadonlarni zamonaviy gaz analizatorlari bilan jihozlash hamda birlamchi yong'in o'chirish vositalarini olib qo'yish kabi oddiy, ammo hayotiy choralarni ko'rish orqali yuzaga kelishi mumkin bo'lgan favqulodda vaziyatlarning oldi olinadi. Davlat yong'in nazorati organlari va jamoatchilikning hamkorlikdagi hushyorligi Orolbo'yi hududida barqaror va xavfsiz qish mavsumini kafolatlovchi asosiy omildir.